

Mate Kapović

Filozofski fakultet
Sveučilište u Zagrebu (Hrvatska)

dijalekti, standard i sociolingvistički aktivizam

Hrvatska je jezikoslovna scena još preduboko uronjena u zastarjele 19-ostoljetne poglede na jezik. Standard se smatra svetinjom, a stav je prema dijalektima omalovažavajući. Stav se prema dijalektima treba promijeniti ponajprije među jezikoslovcima, a zatim treba sociolingvističkim aktivizmom, tj. javnim djelovanjem u medijima, promicati djalekatnu snošljivost i pozitivan pogled na dijalekte, odnosno uvjeriti same govornike u jednaku vrijednost dijalekata i standarda.

Ključne riječi:

dijalekti, standard, sociolingvistički aktivizam

1. DIJALEKTI I STANDARD

Poznato je da je hrvatski jezik dijalekatski jako raščlanjen. Dijelimo ga običajno na tri velika narječja – štokavsko, kajkavsko i čakavsko te na puno više dijalekata i na bezbrojne govore. Unatoč velikoj dijalekatnoj raznolikosti, standardni je jezik zasnovan samo na štokavskom narječju uz više-manje neznatan utjecaj kajkavskoga i čakavskoga (iz kajkavskoga su u standard ušle riječi poput *propuh*, *huškati*, *poboljšati*, *pogoršati*, a iz čakavskoga riječi poput *spužva*, *klesar* itd.). To nas pak dovodi u situaciju da se standardni jezik često poprilično razlikuje od organskih idioma. Dapače treba reći da se standard često bitno razlikuje i od štokavskih organskih idioma – dovoljno bi kao primjer bilo uzeti slavonski staroštokavski govor koji se od standarda razlikuje i fonološki i prozodijski i morfološki, no i novoštokavski se govori, koji bi prema definiciji trebali biti najbližijima standardu zasnovanu na novoštokavskom, često unekoliko razlikuju od standarda, što se često zaboravlja (tako je primjerice dijalekatna štokavska poezija bila poprilično zanemarena sve do najnovijega vremena na svim razinama, za razliku od kajkavskoga i čakavskoga pjesništva, a to su preostatci "vukovštine" i promatranja književnoga jezika kao čista narodnoga govora). Standard se dakako mora učiti (mora li se?), većina se slaže, da bi se govornici različitih dijalekata mogli sporazumijevati, da bismo imali jedan opći,

zajednički jezik koji bismo svi razumjeli, koji bi se rabio na televiziji itd. I to je donekle i u redu. No ono što nije u redu jest način na koji se u Hrvatskoj gleda na problem standarda i dijalekata. U nas se na taj problem gleda pomalo, ma zapravo ne pomalo nego poprilično, anakrono – na devetnaestostoljetni način.

U 19. je stoljeću Europa doživjela nastajanje nacija i procvat raznoraznih standardnih (tada još književnih¹) jezika. Za jednu je naciju, razumije se, bio potreban i jedan jezik kako bi se i na tom polju utvrdilo novo zajedništvo i prošireno polje identiteta. Dakako, ako već imamo jedan jezik, najbolje bi bilo da bude što jedinstveniji i da ga svi upotrebljavaju. Klasična se posljedica toga pristupa, nametanja jednoga državnog, službenog jezika, vidi u Francuskoj gdje su i danas dijalekti, a pogotovu drugi pokrajinski jezici (poput baskijskoga, bretonskoga ili francuskomu bliskosrodnoga okcitanskoga), u poprilično lošoj situaciji. Mogao bi se navesti i primjer Njemačke gdje niskonjemački uzmiče pred naletom standardnoga visokonjemačkog, pogotovu u gradovima. A sve to u ime jedinstvenosti. Sa širenjem je standarda, što se provodilo ponajprije u školstvu, kulturi, a danas i medijima, dakako povezano i mišljenje da je standardni (odnosno književni) jezik nekako vrijedniji od dijalekata i govornoga jezika. Na dijalekte se onda gleda kao na nešto nazadno i zaostalo i kao smetnju napretku i nacionalnom jedinstvu. No u zadnje se vrijeme mnogošta u zapadnoj Europi mijenja pa tako i u Velikoj Britaniji konačno RP gubi prevlast i čak i u medije prodiru drugi dijalekti. Polako se, s razvojem demokracije i s razvojem lingvistike (ponajprije sociolingvistike), mijenja i percepcija dijalekata. Oni se tako više ne percipiraju kao nešto nazadno i nepotrebno nego kao nešto što među ostalim čini bogatstvo ljudskoga društva, a da je izumiranje dijalekata zapravo posve jednako izumiranju jezika – razlika je između jezika i dijalekta ionako proizvoljna (konvencije zahtijevaju da i ovdje citiramo onu već otrcanu doskočicu da su jezici zapravo dijalekti koji imaju vojsku i mornaricu). Polako se javlja i svijest da nije u redu primjerice učenike u školama, a i općenito pojedince u društvu, diskriminirati zbog njihova organskoga govora te da govorenje o "pravilnom" i "nepravilnom" zapravo nema puno smisla. Klasičan je primjer pozitivnoga pomaka u ovom smjeru svjedočenje Williama Labova, najvećega sociolingvista današnjice, i još nekoliko lingvista na suđenju u Ann Arboru (Michigan) u SAD-u. Tužbu je na sudu 1979. pokrenulo nekoliko roditelja crne djece koji su u svojim školama bili u razredima za retardirane zato što im čitanje nije baš dobro išlo. Labov je zajedno s ostalim lingvistima svjedočio da crna djeca imaju problema u čitanju ne zato što su zaostala nego zbog jezične barijere. Naime, crnci u SAD-u govore tzv. AAVE (*African – American Vernacular English* odnosno afroamerički govorni engleski) koji se po mnogim odlikama poprilično razlikuje od standardnoga engleskog odnosno općega američkog engleskog (*General American*). To je shvatio i sud i presudio u korist tužitelja te je naredio da se učitelji pouče karakteristikama AAVE-a kako bi lakše mogli poučavati crnu djecu standardnomu engleskomu.² Na ovom se primjeru jasno vidi pozicija suvremene lingvistike prema odnosu standarda i nestandardnih govora.

No da se vratimo na Hrvatsku. U Hrvatskoj su lingvisti službeno prosvijećeni i dakako da nitko neće javno iznositi mišljenje da su dijalekti nekako manje vrijedni od standarda. No zapravo, čitajući između redaka, jasno je da takav stav prevladava među mnogima ili je bar nesvjesno još tu negdje. Da je to tako među mnogim kroatistima.

jasno je i iz stavova naših učitelja i profesora hrvatskoga jezika u osnovnim i srednjim školama. Oni su jasan odraz toga koje se mišljenje između redaka može dobiti na našim studijima kroatistike ili ako ništa drugo, da ne počnemo odmah optuživati naše sveučilišne profesore kroatistike, što ti isti sveučilišni profesori propuštaju naučiti svoje studente. Što se događa? Navest ću dva primjera. Jedna mi je profesorica iz srednje škole u Dugoj Resi usput bila spomenula, kada smo u razgovoru došli do toga kako se u Dugoj Resi govori, da ona zna da njezini učenici "pjevuju" govoreći i da ih je pokušala ispravljati, ali da to ne ide. Pritom se dakako podrazumijevalo da je to "pjevanje" nepoželjno, ta dakako – nepravilno je!, te da ga treba ukloniti. Ono što nije znala (a zapravo bi to kao profesorica hrvatskoga jezika trebala znati, no možda je to malo ipak previše očekivati) jest da je to "pjevanje" zapravo samo specifični ostvaraj neoakuta, jednoga naglasaka koji se javlja u dosta hrvatskih dijalekata, i da u njem nema ništa posebno "nepravilno", nego da je to samo tipično za govor toga kraja. Drugi sam primjer čuo od jedne djevojke iz Rijeke. Njezini su roditelji čakavci i ona je s njima kući kao dijete, logično, govorila čakavski. No kada je došla u školu, profesorica je hrvatskoga na satu na kojem su učili razliku /č/ i /ć/ rekla da se /č/ i /ć/ u hrvatskom razlikuju, ali ne onako kako to spomenuta učenica čini (ona je dakako imala tipično čakavsko [t]). Jasno je da poslije toga dotična učenica nije samo prestala govoriti čakavsko /ć/ nego je i posve napustila svoj materinski čakavski govor i prešla na riječki urbani govor³. Jasno je da se ovakovo ponašanje u školi nikako ne smije dopustiti, a kamoli bi se to trebalo očekivati od profesora hrvatskoga. Ovo su samo dva primjera, a moglo bi ih biti puno više. Dakako da nisu svi profesori ovakovi i ima i pozitivnih pojava, no negativnih pojava svakako ima više nego što bi ih trebalo biti. Uzrok ovakovim pojavama nije samo na studiju nego se može tražiti i u društvu općenito u kojem također, nažalost, još uvijek prevladava zaostao stav da su dijalekti manje vrijedni od standardnoga jezika. Iako se situacija i u nas pomalo mijenja, prema mišljenju su prosječna čovjeka, koji možda i sam govori dijalektom, dijalekti svejedno manje vrijedni od standarda, oni su "nepravilni", to nije "lijepo govorenje", to nije "učeno" itd. Tako se kod nas na dijalekte prečesto gleda posprdno i pomalo prezrivo, a na ljude se koji govore dijalektom prečesto gleda kao na neuke "seljaci" (ne valja dakako generalizirati, ali ovdje ističemo negativne pojave kojih ima previše). Krivnja za takovo poražavajuće javno mišljenje o dijalektima leži uvelike i na jezikoslovima koji praktički ništa ne poduzimaju da bi ljudima objasnili da njihovi organski govori nisu "nepravilni" i da nisu manje vrijedni od standarda. Također, ovakovo javno mišljenje o dijalektima dovodi u nekim slučajevima i do nestajanja dijalekata odnosno da smanjivanja opsega njihove upotrebe. Tu možemo također istaći još jedan negativan primjer – u kvizu je na državnoj televiziji jedan kajkavac spontano rekao nešto na kajkavskom (ništa pretjerano nerazumljivo ili čudno, nego zapravo razumljivo vjerojatno svima u Hrvatskoj) na što je voditeljica reagirala tako što mu je rekla: "Govorite tako da vas i Ante razumije", pri čem je Ante bio drugi natjecatelj iz Dalmacije, čime je voditeljica implicirala da bi natjecatelj Zagorac trebao govoriti standardom. Istinabog, voditeljica to sigurno nije rekla u lošoj namjeri niti je to učinila zato što je nužno zla osoba koja želi zatrti sve dijalekte, ali je i ovo odraz stanja u društvu, a ovakove situacije također mogu vrlo lako pridonijeti nelagodi govornika i negativnoj percepciji dijalekata.

2. ZAŠTO OČUVATI DIJALEKTE?

Običan čovjek može postaviti pitanje – zašto očuvati dijalekte? Suvremenomu bi lingvistu takovo pitanje zapravo trebalo biti smiješno. Svaki dijalekat i svaki mjesni govor predstavlja blago za sebe. Neki u sebi čuvaju mnogo starine, a svi čine veliko bogatstvo i pojedinih naroda i cijeloga čovječanstva (kao i narodni običaji, biljne i životinjske vrste, arhitektonski spomenici, kulturne vrednote itd.) i svaki je govor na svoj način poseban i zanimljiv. Nestanak je svakoga dijalekta katastrofa, kao i nestanak svakoga jezika. Između smrti dijalekata i smrti jezika zapravo nema apsolutno nikakove razlike (za razloge zašto se treba boriti protiv smrti jezika, usp. Crystal, 2000; sve navedeno za jezike vrijedi i za dijalekte dakako). Jasno je da je komunikacija između govornika različitih dijalekata važna i da tu standard ima svoju ulogu, no standard treba imati svoje mjesto kao i dijalekti i ne smije se širiti na štetu dijalekata. To što se dosta ljudi slaže da nekakov zajednički, opći jezik mora postojati, ne znači da treba sve organske mjesne govore zatrti u korijenu. Da citiramo Williama Labova (1982, prev. M. K.): "Lingvisti daju potporu porabi standardnoga dijalekta rabi li se on kao sredstvo šire komunikacije za opću populaciju, no protive se njegovoj porabi kada se on upotrebljava kao prepreka pri društvenoj mobilnosti." U hrvatskom bi se slučaju to moglo parafrazirati kao "kada se on upotrebljava pri ugnjetavanju nestandardnih idioma".

Postoji još jedan važan razlog za očuvanje dijalekata – identitet. Kao i pojedini jezici, i dijalekti su često jedno od glavnih sredstava za izricanje identiteta. Nestankom dijalekta može doći i do svojevrsnoga gubitka identiteta, što može poprilično utjecati na čovjekovu psihu. Poznati su primjeri iz literature kada djeca roditelja koji su napustili svoj jezik i prešli na neki drugi osjećaju poslije određen gubitak identiteta i kulturnoga naslijeđa, a isto se događa i kod ljudi koji su svjesni da su među posljednjim govornicima svojega jezika (Crystal, 2000). Isto se događa i s dijalektima. Rastom je grada Rijeke, doseljavanjem i miješanjem stanovništva u Rijeci nastao nov urbani govor koji zapravo predstavlja jedan oblik supstandarda (od standarda se u načelu, uz male iznimke, razlikuje samo prozodijski). Školovanjem se, utjecajem medija, birokracije itd. takov govor širi i na okolna mjesta pa se ona sve više odčakavljaju kako dosta njih malo-pomalo prelazi na urbani riječki govor. Tomu dosta pridonosi i negativna percepcija dijalekata kod mnogih profesora u školama što onda pridonosi i negativnoj percepciji dijalekata i kod samih govornika. Posljedica je toga da ima dosta mladih ljudi iz druge ili treće generacije onih koji napustiše svoj materinski govor u čakavskim mjestima oko Rijeke (i u samoj Rijeci) osjećaju svojevrstan gubitak identiteta. Oni znaju da su iz toga kraja, osjećaju povezanost s tim krajem, ali tu pripadnost više ne mogu izražavati i jezikom. Tako u tom ključnom dijelu svojega identiteta osjećaju velik nedostatak.

Iako obični ljudi uglavnom smatraju da je standard nekako vrijedniji i "pravilniji" od dijalekata, ta se teza zapravo lako može obrnuti. Standard je uvijek svojevrсна umjetna, često politički nametnuta tvorevina. Za razliku od često umjetno nastala standarda, koji je zapravo uvijek samo ideal i kojim nitko zapravo ne govori, dijalekti su i mjesni govori zapravo izvorno organsko tkivo jezika. Tako se pravim jezikom prije mogu smatrati dijalekti nego standard i po tom zapravo dijalekti mogu ispasti

uvjetno rečeno vrjednijim od standarda. Dijalekti su ono što ljudi doista izvorno govore, dočim je standard samo pomoćno, umjetno stvoreno sredstvo komunikacije. I doista, bilo bi korisno promicati takav način razmišljanja jer bi onda ljudi na različit način shvaćali i organske govore i standard. Standard bi trebao biti samo pomoćno sredstvo lakše komunikacije, a ne vrhunaravni cilj kojemu bi svi trebali težiti i prilagodavati se.

3. SOCIOLINGVISTIČKI AKTIVIZAM

Što je to sociolingvistički aktivizam? (Socio)lingvistički bi aktivizam, ugrubo rečeno, bilo svako javno istupanje lingvistâ kojim bi oni svojim stručnim spoznajama pokušali sudjelovati u rješavanju društvenoga problema. U našem slučaju, sociolingvistički bi aktivizam predstavljao javno istupanje lingvistâ protiv zanemarivanja i minorizacije dijalekata, dakle očitovanje o problemu koji se zapravo gotovo nikada ne poteže u javnosti iako je, gledano s lingvističke strane, to jedan od najvećih problema. Pitanje koje postavlja Kalogjera (1997) – trebaju li se lingvisti zadržati na čistu deskriptivizmu u akademskim krugovima ili trebaju biti aktivisti – za ovoga autora i nije pravo pitanje, a tako na kraju svojega članka zaključuje i sam Kalogjera. Labov (1982) navodi nekoliko načela kada i kako lingvisti trebaju intervenirati u društvu, a da ne ugroze svoju znanstvenu objektivnost. Među ostalim navodi da treba reagirati kada znanstvenik postane svjestan društvene prakse koja ima velike posljedice, a kosi se s njegovim znanstvenim spoznajama. U našem bi slučaju to značilo da u Hrvatskoj svakako treba reagirati s obzirom na to kakova devetnaestostoljetna razmišljanja o standardu i dijalektima još prevladavaju u nas ne samo u popularnim predodžbama, nego, što je još gore, među stručnjacima i među učiteljima. Trudgill (1994), vjerojatno drugi najpoznatiji sociolingvist na svijetu, u svojem istupu protiv hegemonije standarda nad dijalektima u Engleskoj, namijenjenu široj publici, ističe, među lingvistima poznate, a u široj javnosti možda i nepoznate činjenice da su svi dijalekti jednako kompleksni, izražajni i gramatični te da dijalekti nisu "nepravilno govorenje" (dijalektolozi se u svojim terenskim istraživanjima često susreću s ispitanicima koji se čude zašto ih uopće išta pitaju kada oni, ispitanici, ionako ne znaju ispravno govoriti). On ističe da treba promicati pozitivne ideje o jeziku i dijalektima eda govornici ne bi dobivali dojam da je njihov materinski govor jezično inferioran i da bi se osigurao prijenos nestandardnih varijanata na sljedeći naraštaj. I, što je jako zanimljivo, Trudgill pobija stereotype o tome da su dijalekti staromodni, nesofisticirani i da sprječavaju gospodarski napredak tako što navodi da su tri najbogatije europske zemlje - Norveška, Švicarska i Luksemburg jako dijalekatski raščlanjene i dobro čuvaju dijalekte. Nadalje, Trudgill smatra da je dužnost sociolingvista pomoći ugroženim jezicima i dijalektima da prežive i misli da se dijalekti mogu sačuvati (za razliku od drugih stručnjaka i nestručnjaka koji nestanak dijalekata smatraju neizbježnom posljedicom ubrzano modernizirajućega svijeta) i da se pogrešne popularne predodžbe o tome mogu promijeniti.

3.1. Prijedlozi sociolingvističkog aktivizma

Što učiniti? Naše ćemo prijedloge sociolingvističkoga aktivizma iznijeti u nekoliko faza. Jasno je da su neki od njih realno neizvedivi u kratkoročnom planu, no ideali su tu da im se teži.

3.1.1. Rasprava stručnjaka

Trebalo bi ponajprije u okvirima struke, među lingvistima, raspraviti ove probleme. No može se naslutiti da bi već tu došlo do određenih problema zbog jake struje rigidnih preskriptivista odnosno standardologa koji imaju određenu potporu i u široj javnosti. Svakako bi trebalo nastojati barem mlade stručnjake senzibilizirati za ovakove probleme i zauvijek zaboraviti crno-bijele podjele na "pravilni" standard i "nepravilne" nestandardne idiome. Valja također standard i pomalo demistificirati i skinuti ga s povlaštena trona. Standard se ne smije promatrati kao bolja, učenija, kulturnija varijanta jezika, nego samo kao pomoćno sredstvo u široj javnoj komunikaciji.

3.1.2. Prosvjeđivanje učitelja

Treba prosvjeđivati učitelje. Tijekom sveučilišne izobrazbe učitelja treba više vremena posvetiti senzibiliziranju budućih učitelja za delikatne odnose standarda i nestandardnih idioma. Također, korisno bi bilo da se na raznoraznim učiteljskim seminarima učiteljima govori upravo o ovim problemima. Trebalo bi stvoriti klimu u kojoj će svako ruganje djeci na jezičnoj osnovi biti strogo zabranjeno, u kojoj neće biti sankcija ako djeca govore dijalektom u školi, u kojoj neće biti "ispravljavanja" ili proglašavanja dijalekata manje vrijednima te na taj način ponižavanja čovjeka govoreći mu da je njegov materinski govor inferioran standardu i da je "nepravilan". Danas i mnogi učitelji koji inače nisu nikakvi žestoki protivnici dijalekata svejedno na razne načine, često i nesvjesno, pokazuju pomalo prezriv odnos prema dijalektima. Primjerice, kaže li učenik "nemrem" u razredu, mnogi će ga učitelji hrvatskoga ispraviti tako što će reći: "Govori pravilno!" ili "Tako se to ne kaže!" ili "Zašto lijepo ne govoriš?" i sl. Toga ne smije biti. Metodički bi odgovor bio "U redu. Znaš li možda kako se to kaže na standardnom jeziku?".

3.1.3. Prosvjeđivanje javnosti

Treba prosvjeđivati javnost, i to istupima lingvistâ u novinama, na televiziji, na radiju, na javnim tribinama itd. Lingvisti trebaju promicati snošljivost među dijalektima i prihvaćanje svih dijalekata kao jednakih. Treba također promicati jednakovrijednost standarda i dijalekata i istupati protiv toga da se nestandardni idiomi ili drugi dijalekti proglašavaju "seljačkima", "ruralnima", "smiješnima" i sl. Jasno, određenih će stereotipa uvijek biti, ali u današnjem multikulturalnom društvu treba promicati i dijalekatnu raznolikost. Svakako javne rasprave i educiranje može pridonijeti barem malo u mijenjanju javnoga mišljenja o određenim pojavnostima te može pridonijeti barem poljuljavanju zastarjelih devetnaestostoljetnih stavova o standardu. U svakom je slučaju bolje u javnosti promicati ovakovo što, nego samo

raspravljati o "začkoljicama" još jednoga novog pravopisa. Također, jedan bi od bitnih ciljeva bio i ulijevanje poštovanja govornicima prema svojem vlastitu dijalektu. Mnogi govornici dijalekata smatraju i sami svoj govor manje vrijednim, a neki ga se čak i srame. Treba javno propagirati pozitivne stvari o dijalektima da se ljudi ne bi sramili svojega govora i da im se javno kaže da govorenje dijalektom nije ekvivalent za neukost i zaostalost.

3.1.4. Upotreba dijalekata u školi

Dijalekte treba na velika vrata službeno uvesti u razrede. Podučavanje se u osnovnim školama treba široko zasnivati na porabi dijalekta i standard se mora učiti upravo pomoću dijalekta. Često se čuje mišljenje da upotreba dijalekta u razredu otežava usvajanje standardnoga jezika. Također se često čuje i povika protiv kakova god dodatna učenja lokalnih dijalekata jer bi to navodno još više opteretilo učenike. No istina je upravo suprotna. Upotreba dijalekta u razredu i usvajanje standarda preko dijalekta, odnosno usvajanje standarda uspoređivanjem njegovih struktura sa strukturama dijalekta ne samo da ne smeta usvajanju standarda nego ga dapače i olakšava! U Hrvatskoj u određenom broju škola već postoje tzv. školske razlikovne gramatike. To su jednostavne razlikovne gramatike u kojima se objašnjavaju razlike mjesnoga govora i standarda na svim razinama (Težak, 1996). Počevši od fonologije, preko morfologije pa do sintakse i leksika, standard se usvaja u opreci prema mjesnom dijalektu. Mjesni se dijalekat zapravo rabi kao pomoćno sredstvo pri usvajanju standarda, što je i logično jer se standard, koji je uglavnom svima stran, nastoji djeci približiti pomoću mjesnoga idioma koji svi poznaju. Tako djeca ne samo da upoznaju i svoj govor, nego i uspješnije uče standard. Školske su razlikovne gramatike samo razlikovne i sinkronijske. One motiviraju učenike na rad i olakšavaju im učenje, iako čak i mnogi neinformirani lingvisti misle da bi takove gramatike učenicima predstavljale dodatno opterećenje. Nažalost, takovih gramatika u Hrvatskoj nema baš puno škola. Ponajprije je tomu razlog što su učitelji, koji bi ih trebali sastavljati, nedovoljno kompetentni i nedovoljno motivirani. To bi se možda moglo poboljšati tako da se primjerice buduće profesore hrvatskoga na studiju osposobljava za takovo što ili da se i jezikoslovci malo više oko toga angažiraju. Dakako, treba pretpostaviti da bi mnogi profesori i standardolozi bili protiv ovakove inicijative. To se treba riješiti, koliko se može, prosvjećivanjem u već spomenutim fazama.

3.1.5. Promicanje dijalekta u medijima

I kao zadnju fazu možemo navesti promicanje dijalekata putem medija. Dijalekata svakako ima premalo u medijima. Bilo bi recimo poželjno na državnoj televiziji uvesti program u kojem bi se promovirali dijalekti i koji bi bio posvećen primjerice dijalektalnemu pjesništvu i sl. Kao što svoj program na televiziji imaju razne manjine, vjerske skupine i sl., i dijalekti bi trebali dobiti svoj prostor. Osim toga, na državnoj bi se razini mogao predvidjeti i zakon po kojem bi lokalni mediji – lokalne televizijske i radijske postaje ili lokalne novine, morale imati lokalni dijalekat (ili više njih) kao službeni i jedini jezik. Osim toga, i jezik bi javnih natpisa (putokazâ, imena ulicâ, trgovinâ itd.) trebao biti na mjesnom govoru. Tako primjerice medimurskomu radiju ne

bi bilo dopušteno emitirati program na standardu, nego bi sav program morao biti na lokalnom kajkavskom govoru/govorima, a i svi bi javni znakovi također morali biti na tom istom govoru. Istina bog, u mnogim je lokalnim medijima već sada u nekoj mjeri u porabi lokalni govor, no ovakova bi inicijativa svakako pridonijela afirmaciji dijalekata. Koliko je to realno u sadanjoj političkoj situaciji u Hrvatskoj, to je drugo pitanje.

4. ZAKLJUČAK

Stanje se u Hrvatskoj u vezi s problemima dijalekata i standarda svakako poboljšava. No unatoč tomu, još se može naići na previše negativnih pojava kao što je zabranjivanje dijalekata u školama, "ispravljanje" učenika, otvorena i prikrivena nesnošljivost prema dijalektima, besmisleno inzistiranje na standardu kao jedinom ispravnom idiomu kojim bi svi trebali govoriti, sram zbog svojega materinskog jezika itd. Teza je autora ovoga članka da bi lingvisti trebali aktivno sudjelovati u rješavanju ovih problema i da bi javnim istupanjem trebali promicati jezičnu snošljivost, pozitivne stavove prema dijalektima i blagonakloniji odnos prema dijalektima u javnosti i ponajprije u školstvu. S obzirom na to koliko se suvremeno društvo trsi biti demokratičnim na svim poljima, budimo demokratični i na jezičnome polju.

Bilješke

- 1 Valja doduše reći da je razlika *standardni jezik* : *književni jezik* zapravo samo stvar mode. Tobaže je *književni jezik* samo jezik književnosti i kao takov je različit od *standardnoga jezika* kao jezika moderne države, službenoga jezika itd. No bar bi lingvisti trebali biti svjesni razlike između tvorbenoga i leksičkoga značenja - *tā* i književni jezik može sasna lako značiti sve to što nam danas znači *standardni jezik* (isto kao što ručnikom ne moramo brisati samo ruke), a lako bi se razumjela i opreka *književni jezik* : *jezik književnosti*. No, eda ne bismo bili proglašeni nezalicom i da previše ne duljimo, u ovom ćemo se članku, shodno suvremenoj porabi, ipak koristiti nazivom *standardni jezik*.
- 2 No takova presuda nije prošla bez suprotnih mišljenja. Čak su se i neki crnci javili da je inzistiranje na AAVE-u zapravo samo način na koji se crnce i dalje čini izoliranim i ne dā im se napredovati. Nedavno je, neovisno o ovom događaju, isto tako reagirao i poznati američki crni komičar Bill Cosby. Jasno je da je ovakovo argumentiranje pogrešno - diskriminira li se koga zbog jezika, to se ne rješava tako da taj koji je diskriminiran počne govoriti drugi jezik, nego tako da se njegov prvi jezik više ne diskriminira (Trudgill, 1995). Često se promjenama upravo protive oni čiji se položaj tim promjenama nastoj poboljšati.
- 3 Već je i sama činjenica da se čakavsko [t'] ne dopušta kao standardni ostvaraj fonema /t/ smiješna. *Tā* bolje je da postoji kakova god razlika između /č/ i /ć/ nego nikakova ako ih već u standardu imamo - čemu bespredmetno inzistiranje da se /ć/ može ostvarivati samo štokavski, dakle kao [tš]? Tim više što će malo čakavaca prijeći s razlike /č/ [tš] i /ć/ [t'] na razliku [tš] i [t']. Uglavnom će prijeći na samo jedno, srednje /ć/ što je zasigurno dalje od nekakova idelnoga standarda nego čuvanje čakavske razlike tih glasova (Kapović, 2004).

Referencije

- Crystal, D. (2000). *Language Death*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kalogjera, D. (1997). *Descriptivists or social activists: a dilemma in sociolinguistics*. *Studia Romanica et Anglica Zagrabienis* XLII, 211-224.
- Kapović, M. (2004). *Jezični utjecaj velikih gradova*. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 30, 97-105.
- Labov, W. (1982). *Objectivity and commitment in linguistic science. The case of Black English trial in Ann Arbor*. *Language in Society* 11, 165-202.
- Težak, S. (1996). *Teorija i praksa nastave hrvatskoga jezika 1*. Zagreb: Školska knjiga.
- Trudgill, P. (1995). *Dialect and Dialects in the New Europe*. *European English Messenger* IV, 1, 44-46.

Mate Kapović

Faculty of Philosophy
University of Zagreb (Croatia)

Dialects, Standard and Sociolinguistic Activism

Abstract:

Croatian linguistic scene is still has the 19th century linguistic perspective. The standard language is perceived as untouchable and the attitude towards dialects is still disparaging. The attitude towards dialects should be changed first among linguists and then they should try to promote dialect tolerance, positive attitude towards dialects and equality of the standard and the dialects via sociolinguistic activism through mass-media.

Key words:

dialects, standard, sociolinguistic activism